

Vessers udde naturreservat



Skötselplan

Upprättad 2005

Av Ola Bengtsson och Vikki Bengtsson, Pro Natura

På uppdrag av

Länsstyrelsen Östergötland

SKÖTSELPLAN FÖR VESSERS UDDE NATURRESERVAT

Skötselplanen gäller utan tidsbegränsning. En översyn bör göras senast inom 10 år för att bedöma behovet av revidering. Skötselplanen har upprättats av Länsstyrelsen 2005. Planförfattare har varit Ola Bengtsson och Vikki Bengtsson, Pro Natura.

A. ALLMÄN BESKRIVNING	3
Administrativa data om naturreservatet	3
2. Syfte, föreskrifter och skäl för beslut	4
3. Översiktlig beskrivning av befintliga förhållanden.....	4
3.1 Naturbeskrivning.....	4
3.2 Historisk och nuvarande markanvändning.....	6
3.3 Områdets bevarandevärden	6
3.4 Källuppgifter	7
B. PLANDEL	8
1 Syfte med naturreservatet.....	8
2 Disposition och skötsel av mark	8
2.2 Skötselområden	8
2.3 Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder.....	9
2.4 Jakt	9
2.5 Utmärkning av reservatets gräns	9
3. Tillsyn.....	10
4. Dokumentation och uppföljning.....	10
4.1. Dokumentation och inventeringar.....	10
4.2. Uppföljning	10
5. Finansiering av naturvårdsförvaltningen.....	10
5.1 Finansiering av naturvårdsförvaltningen.....	10
6 Kartor	10

A. ALLMÄN BESKRIVNING

Administrativa data om naturreservatet

Reservatets benämning:	Vessers udde naturreservat	
REG-DOS NR:	1724 Naturvårdsregister nr. 05 02 027	Förtydligande: ges av besluts löpnummer
Beslutsdatum:	1974 02 01	
Län:	Östergötland	
Kommun:	Linköping	
Areal:	7,4 ha	
	Land:	3,7 ha
	Vatten:	3,7 ha
	Areal skog	3,5 ha
Naturtyper: (Natura 2000 habitat)	Igenväxt hagmark av ek-lindtyp (Natura 2000-habitat 9160, Ek-avenbokskog av buskstjärnblommatyp)	3,5 ha
Prioriterade bevarandevärden	Bevarandet och möjligheterna till studie av successionsprocess från löväng till sluten lund.	
Naturtyper	Lövskog och blandskog	
Övrigt:	Området är Natura 2000 område; kod SE0230267	
Naturvårdsförvaltare:	Länsstyrelsen Östergötland	
Lägesbeskrivning:	Reservatet är beläget på fastigheten Bjärka-Säby 1:1, ca 1,5 km SV Bjärka-Säby slott, på en udde i Stora Rängen	
Vägbeskrivning:	Reservatet nås via landsväg som löper mot Sturefors/Bjärka-Säby söderut från Linköping på Stora Rängens östra sida.	

2. Syfte, föreskrifter och skäl för beslut

Syftet med reservatet är enligt beslut 1974 02 01 att ”säkerställa ett område av betydelse för den vetenskapliga forskningen och för kännedomen om landets natur”. Som grund för beslutet anges att området varit opåverkat av mänsklig aktivitet sedan 1923 och sedan dess varit föremål för vetenskaplig forskning. Bland annat har vegetationsutvecklingen studerats genom upprepad analys av fasta provytor.

Syftet med reservatsbildningen – att området för den vetenskapliga forskningen ska lämnas till naturlig succession – bedöms i det här fallet vara överordnat förekomst av läderbagge och andra arter som normalt kräver naturvårdsinriktade skötselåtgärder.

3. Översiktlig beskrivning av befintliga förhållanden

3.1 Naturbeskrivning

Berggrunden i reservatet består av olika typer av graniter. Dessa har som regel en relativt låg vittringsbenägenhet och ger normalt relativt magra jordar. Själva uddens orientering i SO-NV riktning är typisk för de i regionen förekommande sprickdalarna. Dominerande jordart i området är sandiga moräner, här och var med inslag av så kallade varviga leror. Längs den forna strandlinjen (se vidare under 3.2) finns på sina ställen klapperstensvallar som ibland består av relativt grovt material. I dessa områden samt i partier där berget går i dagen är jordtäcknet mycket tunt eller saknas. Jordmånen i övrigt består till stor del av brunjordar.

Vessers udde är beläget i naturgeografisk region 22c, Götalands centrala slättbygder, Östgötaslätten, som landskapsmässigt präglas av stora uppodlade arealer och betydande arealer ekdominerade skogar eller ekhagar. Klimatmässigt har regionen ett förhållandevis kontinentalt klimat med relativt kalla vintrar och varma somrar. Nederbörds mängden är måttlig och vegetationsperioden omfattar ca 180 – 200 dagar. Detta kan belysas med klimatdata från Bjärka Säby där årsnederbörden är ca 680 mm per år (s k korrigerade mätvärden), medeltemperaturen i februari, årets kallaste månad, -4,0 C och medeltemperaturen i juli, årets varmaste månad, 16,4 C. Som jämförelse kan nämnas att motsvarande värden för Landvetter flygplats utanför Göteborg där klimatet är betydligt mer suboceaniskt är 1125 mm/år (korrigerade mätvärden), -3,0 C i februari och 15,8 C i juli.

Vegetationen i området består idag av en mycket heterogen blandskog. I områden som blottlagts vid sjösänkning hittar man i blockiga områden en skog som domineras av tall och ek. I områdets norra del, där jordarna är lite djupare, finns på sjösänkingsmark istället asp, klibbal och gran. I övriga delar är främst inslaget av gamla, grova hagmarksekar slående men också i dessa delar hittar man tall, gran och asp samt björk, rönn och lönn. I stort sett samtliga trädslag utom lönn representeras av åldriga trädindivid och död ved i betydande mängder. De äldsta träden finns naturligt nog i de mer höglänta delarna medan skogen på landvinningsmark är något yngre.

Buskskiktet på djupare jordar domineras av hassel medan man på tunnare jordar främst hittar en. Inslag av andra buskar som skogstry, måbär, getapel, rosor och hagtorn finns här och var. De tre sistnämnda en rest från ett tidigare, mer öppet successionsstadium.

Fältskiktet i området är till övervägande del lundartat med arter som liljekonvalj, sårläka, hässlebrodd, blåsippa, getrams och trolldruva. I de mindre avsnitten med magrare jordar växer främst kruståtel och blåbär. Av gräsmarksarter finns endast ett litet fåtal kvar exempelvis gökärt. I genomförda studier är försvinnandet av gräsmarkens arter den mest påtagliga förändringen (Kardell & Fiskesjö 1999).

Vessers udde naturreservat

Beträffande övrig flora och fauna i området så är det fortfarande de gamla spärrgreniga, ihåliga ekarna som tilldrar sig störst intresse. På dessa hittar man krävande lavar som *Calicium adpersum*, blyertslav *Buellia violaceofusca*, rosa skärelev *Schismatomma pericleum* och gammelekslav *Lecanographa amylacea*. De tre sistnämnda är rödlistade och åtminstone blyertslav och gammelekslav hittas främst på ekar i hagmarksmiljöer. De verkar dock ha förmåga att hålla sig kvar en relativt lång tid även under skuggigare förhållanden. Ekarna har sannolikt också en mycket intressant insektsfauna knuten till sig. Under fältarbetet noterades den rödaxlade lundknäppare *Calambus bipustulatus* som trivs i vitrötade ekar samt spillning efter läderbaggen *Osmoderma eremita*, en art som främst förekommer i ihåliga, brunrötade ekar. Runt ekarna sågs även flera exemplar av bålgeting *Vespa crabro*. Sannolikt finns även ett rikt insektsliv knutet till flera av de övriga trädslagen. Stora mängder gnagspår hittades exempelvis i gran, asp, klibbal och tall. Troligen är även vedsvampfloran i området av intresse. Bland annat noterades talticka på tall.

Vattenmiljöerna har inte närmare undersökts. Sjön Stora Rängen förefaller vara en oligo-mesotrof sjö. Längs stränderna inom reservatet finns en bård av gles vass och på något ställe är vassen från fastlandsdelen nästan sammanvuxen med vassen från Norsholmen.

Vattenmiljöerna såväl innanför som utanför reservatet är dock av ett visst intresse för fågellivet. Fiskgjuse ses ibland fiska eller spana utanför Norsholmen och på Norsholmen finns, i en äldre tall, ett stort risbo troligen tidigare utnyttjat av fiskgjuse. Även häger ses ibland fiska längs stränderna.

Art	Kategori	Skötsel- område	Invent. år	Källa	Kommentar
Kärlväxter					
<i>Actaea spicata</i> , trolldruva	S	1	2005	O B	
<i>Dentaria bulbifera</i> , tandrot	S	1	1991	L K m fl	
<i>Hepatica nobilis</i> , blåsippa	S	1	2005	O B	
<i>Lathyrus linifolius</i> , gökärt	ÄoH	1	2005	O B	
<i>Milium effusum</i> , hässlebrodd	S	1	2005	O B	
<i>Sanicula europaea</i> , särläka	S	1	2005	O B	
Lavar					
<i>Buellia violaceofusca</i> , blyertslav	NT; S	1	2005	O B	
<i>Calicium adpersum</i> , gulpuddrad nållav	S	1	2005	O B	
<i>Lecanographa amylacea</i> , gammalekslav	VU	1	2005	O B	
<i>Schismatomma pericleum</i> , rosa skärelev	NT	1	2005	O B	
Svampar					
<i>Phellinus pini</i> , talticka	S	1	2005	O B	
Fåglar					
<i>Columba oenas</i> , skogsduva	NT, EU	1	1991	L K m fl	
<i>Dendrocopos minor</i> , mindre hackspett	NT, EU	1	1991	L K m fl	
<i>Pandion haliaetus</i> , fiskgjuse	EU	1	2005	O B	Överflygande
Insekter					
<i>Calambus bipustulatus</i> , rödaxlad lundknäppare	NT	1	2005	O B	
<i>Osmoderma eremita</i> , läderbagge	NT, EU	1	2005	O B	Spillning
<i>Vespa crabro</i> , bålgeting		1	2005	O B	

Tabell över förekomst av naturvårdsintressanta arter (ej sekretessbelagda).

Kategori anges för:

1) rödlistade arter (Artdatabanken 2005): (RE) försvunnen, (CR) akut hotad, (EN) starkt hotad, (VU) sårbar, (NT) missgynnad,

2) signalarter (Skogsstyrelsen 2000, 1994): (S)

3) arter i habitat- och fågeldirektivet anges (EU),

Frekvens: förekomst (1) enstaka, (2) måttlig, (3) riklig.

Källa: O B = Ola Bengtsson; Pro Natura, L K m fl = Kardell 1991

– arter som registrerats under flera olika år men av samma referens anges endast med det senaste året

3.2 Historisk och nuvarande markanvändning

Vessers udde består dels av mark som ”vunnits” genom sjösänkning 1855 och dels av mark som sedan lång tid hävdats som löväng.

Stora Rängen sänktes 1855 1,7 meter vid byggandet av Kinda kanal. Detta ledde till att landarealen vid Vessers udde ökade med 1-1,5 ha. Denna landvinning består till stor del av grovblockiga, ursvallade klapperstensvallar och berg i dagen som sannolikt inte nyttjades som slåttermark eftersom dessa delar var lågavkastande och dessutom mycket svåra att bruka. Resterande delar nyttjades som löväng åtminstone mellan 1870 och 1921 och sannolikt har marken använts på liknande sätt även längre tillbaka i tiden. Slätter bedrevs i gläntor och under år med svår torra bärgades även lövfoder genom att enskilda lövträd fälldes. Ön Norsholmen som är en låg ö förefaller till största delen också vara en frukt av landhöjningen.

Vessers Udde fridlystes 1923 och lämnades då till fri utveckling. Tillträdesförbud råder i området.

3.3 Områdets bevarandevärden

A. Biologiska bevarandevärden

Vessers udde har i första hand skyddats för att igenväxningssuccessionen från halvöppen löväng till slutet lövlund ska kunna studeras vetenskapligt. I området bedrivs löpande vegetationsanalyser och har så gjorts sedan 1921 då Rutger Sernander påbörjade de vetenskapliga undersökningarna. Mätserier över en så lång tidsperiod är ovanliga i landet och möjlighet att fortsatt bedriva denna typ av analyser utgör ett viktigt bevarandevärde. När det gäller områdets flora och fauna i dagsläget så finns fortfarande en del arter kvar kopplade till de gamla grova ekarna uppvuxna i en tidigare lövängsmiljö (se allmän beskrivning ovan). Också dessa arter representerar ett biologiskt bevarandevärde av mer temporär natur. Värdena knutna till ekarna kommer, med den skötsel som föreslås, på lång sikt att reduceras eller försvinna och ersättas med andra värden knutna till lund- och skogsmiljöer.

B. Geologiska bevarandevärden

Områdets geologiska bevarandevärden är i första hand knutna till den äldre strandlinje som uppstod vid sjösänkningen 1855. De ursvallade klapperstensvallarna framträder här tydligt. Enligt Julin 1948 innebar denna sjösänkning att Stora Rängens vattenyta återställdes till subboreal nivå och att den subboreala strandlinjen därmed hade återskapats. Möjligen finns ett visst geovetenskapligt intresse i detta faktum.

C. Kulturhistoriska bevarandevärden

Inom reservatet saknas torplämningar, fornlämningar och andra strukturer som normalt betraktas som kulturhistoriska bevarandevärden. Eftersom området lämnas till fri utveckling finns inte heller goda exempel på äldre tiders markanvändning. Däremot kan man säga att det finns, med ett slags omvänd logik, ett kulturhistoriskt, eller i varje fall pedagogiskt bevarandevärde i den process som innebär övergång från ett starkt kulturpräglat landskapsavsnitt – lövängen – till ett landskapsavsnitt i stort sett utan mänsklig påverkan.

D. Intressen för friluftslivet

I området råder tillträdesförbud för allmänheten. Området är därmed inte av betydelse för det rörliga friluftslivet.

3.4 Källuppgifter

Gärdenfors, U. (ed). 2005: Rödlistade arter i Sverige 2005 – The 2005 red list of Swedish species. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Julin, E. 1948: Vessers udde – Mark och vegetation i en igenväxande löväng vid Bjärka Säby. Acta Phytogeographica Suecica 23. Uppsala.

Kardell, L. & Fiskesjö, A-L. 1999: Vessers udde 1921–1992 Skog, vegetation och mark efter 70 års fridlysning. SLU Uppsala, Institutionen för skoglig landskapsvård, rapport 83.

Natura 2000-databasen, område Vessers udde, SE0230267.

B. PLANDEL

1 Syfte med naturreservatet

Syftet med skötseln av reservatet är att tillhandahålla ett område av betydelse för den vetenskapliga forskningen, där, så långt möjligt, endast naturliga successionsprocesser och störningsregimer tillåts påverka området. Detta skall uppnås genom att hela reservatet lämnas till fri utveckling och att tillträdesförbud för allmänheten råder.

2 Disposition och skötsel av mark

Se under respektive skötselområde.

2.2 Skötselområden

Reservatet är indelat i 2 skötselområden; 1) Skog som lämnas för fri utveckling och 2) vattenområden som lämnas till fri utveckling.

Skötselområde 1, fastmarksområdena inklusive Norsholmen

Areal: 3,6 ha

Beskrivning

Skötselområdet består av en mycket heterogen blandskog där trädskiktet i dagsläget domineras av ek och tall men där inslaget av andra trädslag såsom asp, rönn, gran, klibbal, björk och lönn är stort. I stort sett samtliga trädslag utom lönn representeras av gamla trädindivid och död ved i många olika nedbrytningsstadier. I den del som var land även innan sjösänkningen finns ett stort antal vidkroniga hagmarksekar som vuxit upp under förhållanden som var betydligt öppnare förhållanden än dagens. Även andra trädslag i denna del har ett spärrgrenigt växtsätt. I delar som torrlagts vid sjösänkning har träden en mer utpräglad ”skogsförm” med en längre stam och en krona anlagd relativt högt upp. Föryngring av ek och tall sker idag endast i de små partier som består av hällmark eller klapperstensvallar med ett mycket tunt jordlager och dessa träd kommer att växa upp till skogsträd. I övriga delar sker föryngring främst av gran, lönn och i någon mån asp.

Buskskiktet är varierat men domineras av hassel och i någon mån en. Inslag finns av blommande, bärande buskar som främst trivs i öppna miljöer. Fältskiktet är till övervägande del lundartat men i delar med tunt jordtäckte dominerar kruståtel och olika ris. Endast ett fåtal gräsmarksväxter förekommer.

De arter i området som är att betrakta som naturvårdsintressanta är till största delen knutna till de gamla hagmarksekarna. Här förekommer de rödlistade lavarna blyertslav *Buellia violaceofusca*, rosa eklav *Schismatomma pericleum* och gammelekslav *Lecanographa amylacea*. På ek noterades även den rödlistade skalbaggen rödaxlad lundknäppare *Calambus bipustulatus* samt spillning från läderbaggen *Osmoderma eremita*. Sannolikt finns här en mycket intressant insektsfauna knuten såväl till de gamla ekarna som till andra trädslag. Troligen finns också en rik vedsvampflora. Av signalarter noterades talticka på tall. På Norsholmen finns i en grövre tall ett stort risbo som tidigare sannolikt använts av fiskgjuse.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Skötselområdet skall bestå av skogsmark som utvecklas fritt genom, så långt möjligt, naturliga successionsprocesser och störningsregimer. Detta innebär att skogen, om inte storskaliga katastrofer inträffar, ska vara rik på gamla träd och död ved. I ett kortare perspektiv är ek och tall viktiga trädslag men i ett långt perspektiv kommer andra trädslag som lönn och gran att ta över.

Åtgärder

Restaureringar

Inga.

Löpande skötsel:

Området lämnas till fri utveckling.

Skötselområde 2, vattenområdet

Areal: 3,7 ha

Beskrivning

Skötselområdet består av en klarvattenyta. Längs stränderna och Norsholmens ostsida finns bälten med gles bladvass och dessa vassbälten växer bitvis samman. Vattenmiljöerna är inte närmare inventerade.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Skötselområdet skall vara ett vattenområde som skall tillåtas att utvecklas fritt, så långt möjligt utan inverkan från mänsklig aktivitet.

Åtgärder

Restaureringar

Inga.

Löpande skötsel:

Området lämnas till fri utveckling.

2.3 Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Skötselåtgärd	När	Var	Prioritet
Inga åtgärder	Skötselplanens hela giltighetstid	Omr 1 & 2	-

2.4 Jakt

Jakt är inte tillåtet inom reservatet med undantag av sådan skydds jakt och –fångst som länsstyrelsen medger.

2.5 Utmärkning av reservatets gräns

Utmärkning av reservatsgränsen ska utföras av naturvårdsförvaltaren enligt svensk standard SIS 031522 och enligt Naturvårdsverkets anvisningar.

3. Tillsyn

För närvarande bedöms ingen speciell tillsynsman behövas inom reservatet. Tillsyn av reservatet skall ombesörjas av länsstyrelsen.

4. Dokumentation och uppföljning

Skötseln av naturreservatet ska ske på ett sådant sätt att önskat resultat uppnås till lägsta möjliga kostnad. Effekterna av utförda skötselinsatser måste därför alltid följas upp. Uppföljningen ska sedan ligga till grund för förändringar av skötselmetoder och revidering av skötselplanen.

4.1. Dokumentation och inventeringar

Inga särskilda inventeringar planeras i dagsläget inom reservatet. Se dock under ”Uppföljning”.

4.2. Uppföljning

4.2.1. Uppföljning av bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Inom reservatet finns ett antal fasta provrutor för uppföljning av fältskiktets utveckling. I anslutning till dessa har även jordprov tagits och förekomsten av dagmaskar analyserats. Reservatet är avsatt i syfte att följa den naturliga succession som försiggår inom området. Det är därför viktigt att denna typ av uppföljande undersökningar fortgår. Enligt Kardell & Fiskesjö 1999 finns svårigheter med att återfinna permanentmarkerade provrutor om dessa inte underhålls. Uppföljning bör därför inte göras med längre mellanrum än 10 år. Se vidare Kardells och Fiskesjöes arbete för kritik och analys av undersökningsmetoder.

Eftersom området ingår i nätverket Natura 2000 kan även uppföljning genomföras med metod framtagen för lövskogshabitat. Eftersom reservatet lämnas till fri utveckling och därmed blir föremål för en succession kan resultatet av denna uppföljning på lång sikt bli svårtolkat. Syftet med reservatsbildningen kan uppnås även om angivna Natura 2000 habitat inte befinner sig i gynnsam bevarandestatus.

4.2.2 Uppföljning av effekter av skötselåtgärder

Eftersom inga aktiva skötselåtgärder föreslås saknas behov av denna typ av uppföljning.

5. Finansiering av naturvårdsförvaltningen

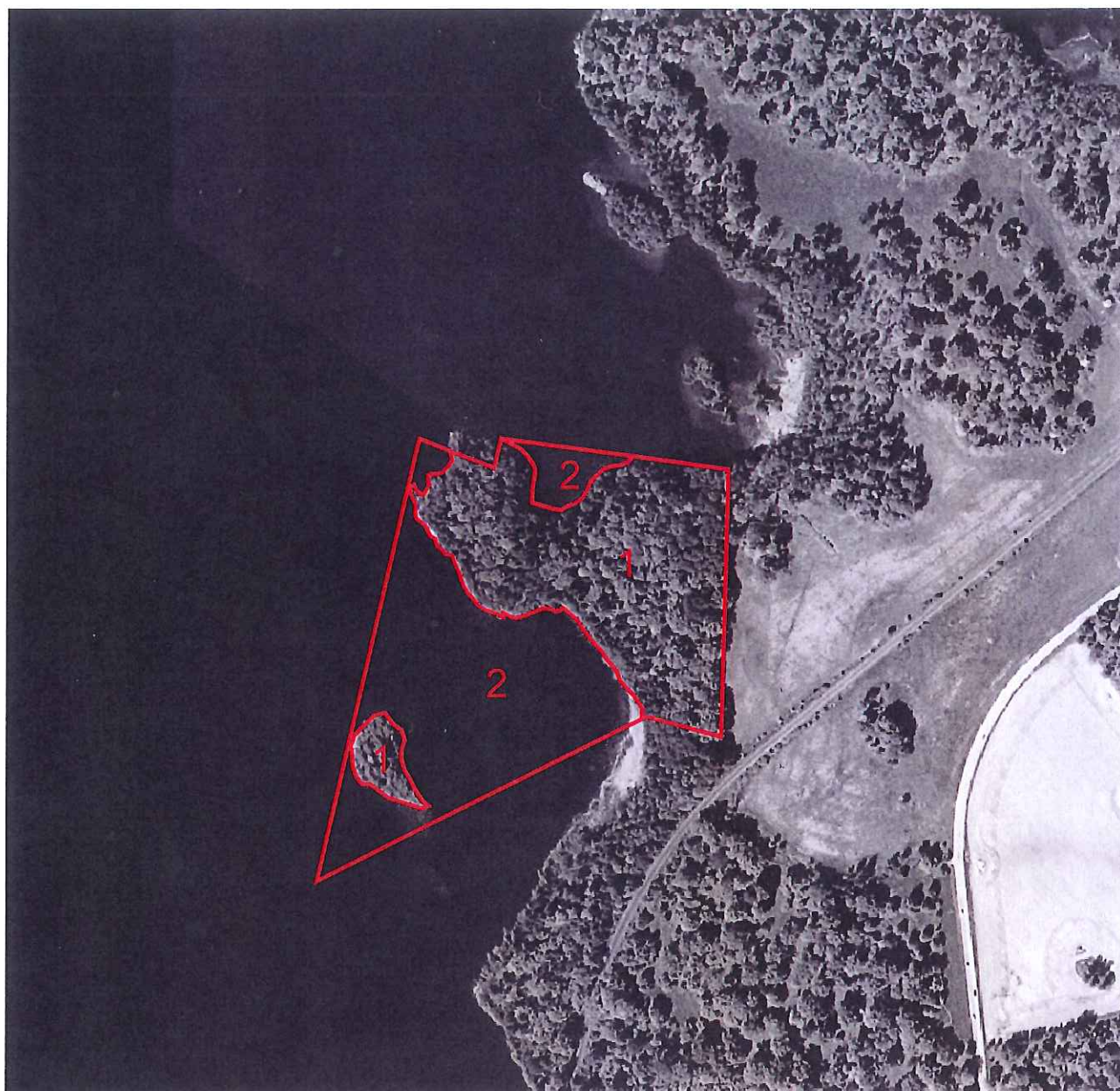
5.1 Finansiering av naturvårdsförvaltningen

Alla i planen redovisade åtgärder bekostas av offentliga medel. Även andra finansiärer, exempelvis fonder eller stiftelser, kan bli aktuella. Dessa medel skall i så fall administreras av Länsstyrelsen. Eventuella intäkter från gagnvirke tillfaller staten.

6 Kartor

Av karta på nästa sida framgår reservatets indelning i 2 skötselområden. Det är en igenväxt hagmark av ek-lindtyp (område 1, fastlandsdelen), talldominerad barrskog (område 1, Norsholmen) samt sjö (område 2). Total areal för reservatet är 7,4 ha. Ortofotot från 1997 i bakgrunden har medgivande från Lantmäteriverket 1997; Ur GSD-Ekonomiska kartan diarienummer 507-98-3015.

Skötselområden Vessers Udde



100 0 100 200 Meters

